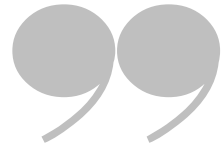

FRIED ISTVÁN

Búcsú egy/a világtól

KRÚDY GYULA A KÉKSZALAG HŐSE CÍMŰ REGÉNYÉT ÚJRAOLVASVA

Alvinczi Eduárd igen ünnepélyes ember volt, talán megtestesítője Magyarországon annak a fogalomnak, amelyet angolul gentlemannek neveznek.

(*A kékszalag hőse*)¹

De *Krúdynál* nincs semmi igazi történelem, vagyis van történet – (...)²

(*Tandori Dezső*)

és cs. és kir. kamarás volt, diplomata, és örökké állig gombolt felöltőt, sálát viselt, sétálni nem járt... nem folytatom. Része volt a magyar századforduló legnagyobb történelmi-szellemi mozgalmainak, inkább mozgásainak. S mindez bánatban, lóban, nagy-nagy különtség látszatában elbeszélve. A Monarchia széthullásával halt meg.³

Krúdy leányának, Zsuzsának egy közlését vette át a Krúdy-kutatás,⁴ hogy maga az író szerette volna ciklusba rendezni regényei egy csoportját, melyet az alábbi sorrendben akart (volna) kiadni: *A vörös postakocsi*, *Őszi utazások a vörös postakocsin*, *Nagy Kópé*, *Velszi herceg*, *A kékszalag hőse*. Ez utóbbi még ak-

¹ Minthogy Krúdy Gyula összegyűjtött műveinek kritikai kiadása megszakadt, kénytelen vagyok a korábbi életműkiadáshoz fordulni, melynek szövegközlése nem mindig teljesen megbízható (többnyire előző kiadásokat reprodukál, így nem mindig figyel föl a szövegromlásra). Elemzett regényünkben például a sportman és sportsman egyként szerepel, feltehetőleg az olykor nagyvonalúan korrigáló író hagyta így. Krúdy Gyula: *A kékszalag hőse*. Regény. Bibliográfiai utószó: Kozocsa Sándor, Ferenczy Béni illusztrációival. Szépirodalmi, Budapest, 1964. A mű a Pesti Naplóban 1931-ben jelent meg folytatásos regényként. Kiadása: 1956-ban, tízezer példányban (!), második, változatlan utánnomás 1964-ben 8700 példányban. Az innen idézettek a továbbiakban külön nem hivatkozom.

² Tandori Dezső: *Csodakedd, rémszerda*. Tárcák, esszék, tanulmányok (2000–2010), szerk. Tóth Ákos, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2010, 174.

³ Uo, 181. Tandori Kellér Andor utóbb idézendő regényes életrajzát történelmi regénynek minősíti, meglehetősen elfogultsággal állítja, hogy Kellér könyve, kiváltképpen a Szemere Miklós életrajzát bemutató része, „egy fél Jókai-életművel ér fel.” Ironizálva megjegyezhetném: pedig Jókai is szorgos kártyás volt. Kártyásként festmény örököltette meg partnereivel és kibeceivel együtt (Mikszáth itt háttéralkal!).

⁴ Vö. Krúdy Gyula: *Regények és nagyobb elbeszélések* 10, s.a.r. Kelecsényi László, Kalligram, Pozsony, 2009, 429.

kor is lezár egy történetet, ha ezekután is írt Krúdy, vissza-visszatérnek a föl-
jebb említett prózai alkotásokat benépesítő figurák (*Így volt 1914-ben – Rezeda Kázmér szép élete*).⁵ A történések kronológiáját tekintve azonban vitathatatlanul *A kékszalag hőse* történéseivel fejeződik be nemcsak a Tandori Dezső által joggal említett Monarchia-történet, hanem az a történet általában, amelynek hőseiről, kiváltképpen Alvinczi Eduádról mondott sententia érvényességgel állítható. A Krúdy-regény Alvinczi halálával vesz búcsút egy világtól (melyet magam is hajlamos volnék Krúdy-Magyarországnak nevezni),⁶ az ezt a művet követő alkotásokban olyan főszereplő azért fölbukkanhat, kit már korábbról ismertünk, és akinek élete vagy találkozott, sőt összefonódott Alvincziéval, vagy egy, a Pest regényét megcélzó vállalkozásnak részese. Alvinczi Eduárd akár címszereplője lehetne egy korszaknak, rendhagyó anyagi és társadalmi sikerei, Európát behálózó kapcsolatrendszere révén befogadásra lel a zárkózott arisztokrata körökbe, megőrzi érintkezési szokásait, amelyek nemcsak a lóversennyel vannak összefüggésben, ismeretségi körébe alacsonyabb rétegekből származó személyiségek is besorolódnak. Ilyenténképpen életének epizódjait a legkülönfélébb helyekről származó alakok bekapcsolódása színesíti, általa mintegy feltárul a XIX. század végének, a XX. század elejének különleges írói perspektívából szemlélt társadalmá.⁷ Külön figyelmet érdemel e szempontból Alvinczi „gyónása” Rezeda Kázmérnak. Hét rövidebb-hosszabb bekezdésben, „keveselltem” indítással indokolja kurta megállapítását: „...Elmentem keletről nyugatra”. A Krúdy-stílus rejtélyeit bogozó (nemcsak nyelvészeti) kutatás sikerrel vadászta az író hosszúmondatait,⁸ magam is leltem egy elégikus, egyben ironikus példát, több mint har-

⁵ A regénynek Krúdytól származó címe: *Így volt 1914-ben*, ekképpen jelent meg 1933-ban mint folytatásos regény. Az 1944-es kötetkiadás során kapta a *Rezeda Kázmér szép élete* címet, bizonyára a kiadótól. Ez olyannyira meggyökeresedett, hogy a Krúdy-filológia immár kettős címen nevezi meg a művet. Elemzése tőlem: *Szomjas Gusztáv hagyatéka*. Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben. Palatinus, Budapest, 2006, 301–328.

⁶ Nem tagadom, hogy Márai Sándor *Szindbád hazamegy* című regénye, mely első ízben szintén folytatásos regényként jelent meg a Magyar Nemzetben, sugallta az utókornak e többek használta terminust. A magam részéről a félmúlt, a Monarchia Krúdy regényei megátvilágította világát, jórészt a „tegnapok ködlovagjai” idejét értem rajta. Alább visszatérek még erre. (Ld. 25. sz. jegyzet)

⁷ Az 1950-es, 1960-as években ennek kritikus (túl)hangsúlyozásával lehetett menteni Krúdy életművét, így is olykor néhány mondatot el kellett hagyni a kiadáskor. Sőtér István, Szauder József tanulmányaiban, utószavaiban a remek felismerések mellett a korszak retorikájának jó néhány sémájába ütköztünk. Még a maga nemében kítűnő képeskönyvben is akadnak főleg mai szemmel erősen túlzó kitételek: Szabó Ede: *Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi, Budapest, 1970.

⁸ Szegedy-Maszák Mihály: *A képzelet játéka Krúdy műveiben*, In *Születésnap kalandok*. A Krúdy Gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai, szerk. Fráter Zoltán, Gintli Tibor. [Magyar Irodalomtörténeti Társaság], Budapest, 2014, 11. Az értekező egy 25, majd egy 28 soros mondatot talált Krúdy elbeszéléseiben.

minc sorosat, az *Arany időben*,⁹ a budai kiskorcsmákról. Ezúttal azonban az egyetlen mondatba foglalható, de bekezdésenként külön-külön tördelt, rövidebb és „félhosszú” mondatok (mellőzve Krúdy kedvelt pontosvesszőit, amelyek a mondatfolyamban egyszerre sugallnak lélekzetvételnynél nem több szünetet és türelmetlenségre valló folytatást) bejárják a közvetlen elődök megmintázta életforma és szokásrend tájait, az otthoniként feltüntetett falusi-kisvárosi (ingerszegény?) környezetet, olykor „Oblomovká”-ra emlékeztető nevelődést és életmódot. E vitathatatlanul őszintének, megfogalmazásában megrendítőnek ható gyónás monológjellegét Rezeda Kázmér tiszteletben tartja, ugyanakkor ellentétes Alvinczi egy korábbi fejtegetésével, melynek „történelmi” áttekintése (előrevetítve a summázatát: „Éppen abban voltak nagyok őseink (és tán ez a titka is ezerszázados Magyarországnak), hogy kényszerítő ok nélkül, pusztán szeszélyből nem változtatták helyüket és nézeteiket”) részint XVIII. és XIX. századi nemzetszemléleti tézisekhez csatolt vissza, részint az általa megélt, nélkülözhetetlenné vált, akár az anyagilag és társadalmilag sikeresnek is mondható világból kiábrándulását érzékelteti. Olyan „haladás”- és „fejlődés”-ellenes véleményt kristályosít ki, mely nemcsak önnön életvitelének ellentettje, hanem az ezredéves évforduló Magyarországot nem mint egy sikertörténet kedvezményezettjét láttatja: „Akárhogy volt elgondolva, nagyon oktan cselekedet volt, mert a tizenkilencedik századnak ez a külföldről hozzánk plántált szabadságmozgalma okozta azt, hogy a magyarság, a népfaj, a törzs végleg elveszítette nemzetfenntartó erejét, szívós nyugalmát, ősi erkölceit, és azóta se tudja megtalálni helyét az ég alatt. Azóta nem látni egyetlen megelégedett, flegmatikus, méltóságteljes, ősei életét következetesen folytató magyar embert ebben az országban, mióta Kosuth »megrángatta« mindenki alatt a karosszéket, kivette kezéből az ősi foglalkozást, kanócot dugott az ágy alá, és meglékelte a koponyákat, hogy a maga gondolatait öntse az elmékbe. Se a gyomor, se a szív nem kapja meg azóta a magáét, ritkaság az olyan ember, aki néha, ok nélkül vasútra ülni ne kíváncsoznék, pedig azelőtt esztendőig is beszélgettek egy tervbevett utazásról, amely akkor sikerült legjobban, ha mindvégig álom maradt.”

Nem lenne haszontalan, ha részletesebben összevetnénk a kétfajta, egymás tagadására épülő megnyilatkozás retorikáját. A várható eredményt írom – helykímélés miatt – ide: retorikájában ugyanaz az (ámbár ellenkező célzatú) indulat mozgatja, az igenek és nemek egymásba illeszthetősége jellemzi, a messzire törések és helybenmaradások egyként a „dallam”-okat, a gondolatritmust előhívó összetett mondatokat használják, az egymásra halmozódásnak „krúdys” sajátosságaival érvelnek. Alvinczi hangulatváltásai/változásai

⁹ Magam az *Arany időben* egy 30 soros mondatra leltem. Krúdy Gyula: *Arany idő*, In *Regények és elbeszélések* 10, s.a.r. Kelecsényi László, Kalligram, Pozsony, 2009, 106-107. Annyit azért hozzá kell tennem, hogy a sorok száma a kiadvány külső formátumától is függ, talán célszerűbb a mondatok számával és hosszával számolni.

szerint formálódnak monológjai, amelyek egyébként is egymást kizáró jellemvonásait mutatják. Megtervezettnek tűnő életútja során sem jelződik más, mely származása, nevelődése, életének megannyi epizódja segítségével lehetővé tette, hogy saját lehetőségei fölé emelkedjék (Ferenc Józseffel tart haragot, ügyes fogással kényszeríti az uralkodót, hogy neheztelését, sőt ellen-szenvét leküzdve, megbocsásson a Bécsből kitiltott Alvinczinak); ennél több magyarázatot igényelnek, és bevonják az elemzésbe az Alvinczi–Szemere Miklós¹⁰ regénybe foglalódásának problémái. Ezen keresztül kísérelhetjük meg fölfedni *A kékszalag hőse* megszerkesztettségének kérdéseit.

Azon nincs vita, hogy Alvinczi „modellje” Szemere Miklós volt, a kalandos sorsáról, különködéséről ismeretes korabeli személyiség. Másképpen fogalmazva: annyi megszorítás szükséges, miszerint Alvinczi figurájában Szemere Miklós életrajzának egyes elemei, olykor mozzanatai ismerhetők föl. Nemcsak az vethető föl, hogy azokban a Krúdy-regényekben, amelyekben Alvinczi (fő)szerepet játszik (persze mellette más alakok is majdnem azonos jelentőséggel bírnak e művekben), nem kapjuk meg Alvinczinak még megközelítőleg sem teljes rajzát, inkább csak az életrajz egyes szakaszait, részleteit ismerjük meg igen bőségesen, hanem azt sem árt tudomásul venni, hogy bár Krúdy Gyula nagy valószínűséggel tudomással bírt ennek ez életnek alakulásáról, és erről publicisztikájában utána lehet keresni, jócskán formálta ezt a „biográfiát”: annyit hasznosított az ellenőrizhető adatokból, amennyire a maga elképzelte történet bonyolításához szükséges volt; úgy is írhatnám, szabadon bánt a rendelkezésére álló anyaggal. Regényt adott közre, nem életrajzot, még csak nem is regényes életrajzot. S ezt már a névváltozással jelezte. Akad természetesen olyan regénye Krúdynak, amely Szemere Miklóst a saját nevéen szerepelteti, ilyen például a *Jockey Club*, melyben Üchtritz Zsigával és másokkal együtt jelenik meg, akik szintén több Krúdy-műben bukkannak föl, mint az elitnek, a „jó társaság”-nak, egyébiránt a bohém Magyarországnak reprezentánsai; a *Primadonna*, melynek elbeszélője tudni véli, hogy Szemere Miklós szakácsnőt küldött Pálmay Ilkának. E néven említik a *Hét bagolyban*. De a saját nevéen szerepeltetés sem ok arra, hogy az említett epizódot, jelenetet, gesztust „visszakeressük” Szemere életrajzában. *A kékszalag hőse* című regénynek talán leglátványosabb eltérése Szemere Miklós életrajzától, hogy a regényben szűkszavúan, drámai erővel megjelenített halál helyszínén és időpontján változtat: a regény elbeszélője kiviszi Alvinczit a lóversenyre, ezzel keretbe foglalja a történéseket (a bécsi Derby-verseny, melyet Alvinczi lova természetesen megnyer, a regény nyitánya), így az utolsó lapokon a halálos

¹⁰ „Nos, hát mit tagadnám, hogy legtöbbször regényeimben eleven figurákat írtam meg, akiket persze igyekeztem álruhába öltöztetni, hogy néha maguk sem ismerték föl a kosztümös alakot. (...) Ma már sokan tudják, hogy *A vörös postakocsi* című regényemnek Alvinczi Eduárd nevű hőse nem más, mint a hét év előtt meghalt Szemere Miklós.” Szabó Ede, i. m., 129. Szemere életében persze Krúdy tartózkodott ilyen „leleplezés”-től.

beteg Alvinczit ismét látjuk a bécsi Derby-versenyen, immár Rezeda Kázmér társaságában, az időpont az első világháború előtti utolsó, még békében eltolható idő. Kellér Andor regényes életrajza,¹¹ melyhez szerzője kéziratári/levéltári kutatásokat végzett, ugyanerről az eseményről ekképpen emlékezik meg: „Elfonnyadt erővel még kivánszorgott ágyából, beült zárt kocsi-jába, és elhajtattat a versenyterre. Utolsó napjaiban még a bécsi ügetőre is kiment, ahová azelőtt soha nem látogatott el. (...) A lóversenypályán érte a második szélütés... Szemere Kálmán támogatta a tribünről a halovány arcú kamarást, aki soha többé nem látta kedvelt zöld gyepét.”

Ehhez hozzáteszem, hogy Szemere Miklós túlélte az első világháborút, az Osztrák–Magyar Monarchia szétesését, a polgári forradalmat, a Tanácsköztársaságot, annak bukását, és 1919. augusztus 20-án halt meg. Az Alvinczi alak valóban sokat köszönhet a Szemere-biográfiának, de nem azonos „modell”-jével. Ezt nem árt szem előtt tartani, főleg akkor nem, ha a följebb demonstrált ellentmondásokról töprenkedünk. Hozzátevé, hogy egyrészt a konzervatív nézetekből valóban több tulajdonítható Szemerének, aki Kosuthal szemben Széchenyi István híve volt, másrészt a Szemere/Alvinczi életpálya inkább a „Keveselltem” kezdetű bekezdésben foglaltak szerint alakult. Itt azonban egy, akár meglepőnek minősíthető szempontot szeretnék kifejteni: a Krúdy-kutatás több ízben gondolkodott el Krúdy „viszonyán” Jókaihoz és Mikszáthhoz, olykor az író „miksiáthos” korszakát emlegetve. Többen vannak arról meggyőződve, hogy mikorra Krúdy megtalálta saját hangját, elfelejtette és elfeledtetni kívánta, mivel tartozik elődeinek, úgy írt róluk, mint elődeiről, akiket a XX. századra felváltott a modernsége másképpen reagáló, a nosztalgiát iróniával átszövő szerző. Anélkül, hogy vitatnám ennek a felfogásnak legalább féligazságát, olyképpen kísérlem meg módosítani, hogy az alábbiakban (ezúttal mellőzve a Mikszáth–Krúdy érintkezéseket) megkísérlem, hogy Jókainak és regényei, regényfigurái átpoétizált jelenlétének jelentőségére utaljak, amelyek Jókai regényi szerepeltetésétől (*Jockey Club*) a megnevezetlenül maradt, ám valószínűsíthető kapcsolatig ívelnek. A *Jockey Club* Rudolfját többet között az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* szerkesztése közben látjuk, tudvalévő, hogy ennek révén került munkatársi, baráti viszonyba Jókaival, és erről levelezésük szintén tanúskodik, majd ugyanebben a regényben egy Jókai-regény, *Az arany ember* és némely alakja tevélegesen járul hozzá a történelem fordulataihoz.¹² *A kékszalag hőse*

¹¹ Kellér Andor, *Zöld gyep, zöld asztal – Író a toronyban*. Szépirodalmi, Budapest, 1964. A könyv első kiadása 1941-ben jelent meg az Officina gondozásában, szerzői kiadásban. 1964-re a kötetet szerzője alaposan átdolgozta, kibővítette és némileg „vonalasította”. Nagymagyarország helyett régi Magyarországot írt, elhagyta azt a bekezdést, miszerint a Tanácsköztársaság fölszántatta a lóversenypályát etc.

¹² *A Hét bagolyban* például előbb Jókai éleclapjára történik hivatkozás, egy rövid említést követően pedig a *Sárga rózsára*. Krúdy Gyula *Összegyűjtött művei*. Regények és nagyobb elbeszélések 9, s.a.r. Kelecsényi László, Pozsony, Kalligram, 2009, 119, 162, 199. Vö. még: 270, 286,

Alvinczija ellenben apró túlzással, különös tekintettel sokoldalúságára, a nyilvánosság előtt ismeretes élete mögött meghúzódó rejtett életére, melyről csak a titokzatossá váló Frigyesnek vannak sejtései, és a „gyónási” jelenet következtében Rezeda Kázmérnak ismeretei, azokra a Jókai-figurákra emlékeztet, akik ugyan sikert sikerre halmoznak, szinte modern midások, de belső küzdelmeikről, örök kielégületlenségükről az irigy külvilágnak nincs tudomása. Alvinczi ajándékaival, „nagyúri” gesztusaival képes bárkinek megvásárolni jóindulatát, sikerei (melyeket a zöld gyepen és a zöld asztal mellett ér el) elismerésekhez juttatják, mindez azonban nem enyhíti a regény végére, éppen a regényben bemutatott visszavonulása esztendejére kialakuló rosszérzését, amelyet titokban(!) nevelt, előbb Bécsben elzártan tartott, majd Magyarországon fölgyógyuló, öntudatosodó leánya társasága csillapít ideig-óráig, hogy aztán vallomással fakadjon ki a számára feloldhatatlan dilemmák miatt. Itt, ezen a ponton, a magam részéről, óvatosan adnám elő ötletemet, hogy ismét Jókai távoli emléke csillan át. Aligha kérdéses, hogy Jókai hatásos képviselője volt a dualista korszak nagymagyar ábrándjának (inkább politikusként), de az egyre kevésbé vitatható, hogy mindennek ellentétét is megszólaltatta, olykor publicisztikában (ritkán), inkább szépirodalmi tevékenységében (gyakran)... S ha most eltekintek az általam több ízben elemzett időskori művektől,¹³ melyek kiábrándultságát nemigen lehet tagadni, ezúttal a konzervatív Alvinczi téziseihez hasonló nézetekre hívnám föl a figyelmet. Hálás feladat volna például Berzsényi Dánielnek a „mi a magyar most” kérdésre adott kategorikus választát ideidézni (sybarita váz), általában a horatiusi indíttatásra fölhangzó önostorozást, Jókaira gondolva azonban a haladással-fejlődéssel szinte egyenrangú fejtegetésekre utalnék. Baradlay Kazimir végrendeletét felesége ugyan merő gonoszságnak minősíti, s ez a három fiú sorsát meghatározandó legalábbis antihumánus számításnak mondható. Azonban a maradásnak, a változás mellőzésének indítéka, értelme meglepő módon teljesen egybeesik az *Egy magyar nábob* utóbb megváltozott hősének, Szentirmay Rudolfnak álláspontjával: a „modernizálódás” a magyarságot kivetkezteti eredeti enjéből, megfosztja jellemző tulajdonságaitól. Ehhez képest az *És mégis mozog a földben* megszólaltatott nádor nem annyira a XIX. század elejének kérdésére reagál, inkább a regény megjelenésekor megoldatlan nemzetiségi kérdésre utal a drámája előadását szorgalmazó Jenőy Kálmánnal szemben. Míg Jenőy a magyarság „ébredését” célozza meg a nemzeti tragédia funkcióját betölteni kívánó színművel, a nádor félreérthetetlen ellenérve nemcsak a kőszívű ember *quieta non movere* álláspontját képviseli, hanem annak vízióját vázolja föl, miszerint a magyarság felébredése maga

289. A *Valakit elvisz az ördög* Jókai-travesztiját bemutattam: *Szomjas Gusztáv hagyatéka*. Palatinus, Budapest, 2006, 192–193.

¹³ Fried István: *Öreg Jókai nem vén Jókai*. Ister, Budapest, 2003; Uő: *Jókai Mórról másképpen*. Lucidus, Budapest, 2013.

után vonja az eddig szintén nyugvó, „alvó” nemzetiségeket, s ez beláthatatlan következményekkel járhat. A milleniumi fények elkápráztatta országba kiáltotta bele egy beszédében Szemere Miklós: Nem boldog a magyar! (s ez is visszavezethető Jókaihoz), másutt Alvinczi(!) az elszegényedett dzsentri megmentését tűzte ki céljául, a *Valakit visz az ördög* ennek szinte parodisztikus színre állítását végezte el.¹⁴ Egyszóval: a Jókai-olvasásnak nem múltó következményei voltak Krúdy regényírásában. Ehhez járul egy prózapoétikai lelemény, miszerint a tapasztalati „valóság” sugalmazása olvasható ki a regényből, de ezt jórészt háttérbe szorítja annak tudatosítása, hogy az olvasó *regényt* olvas, maguk a szereplők hol vállalják efféle jelenetekben való részvételüket, hol tiltakoznak az elbeszélő szereposztása ellen. Hol egy korszak „irodalmi realitására” figyelmeztet az elbeszélő: „Úgy beszél, mint egy ifjú hírlapíró, aki Karl Kraus *Fackel* című lapját őrzi párnája alatt, és lyukas cipőben cigarettázik a nagy körüti kávéházban [New York? F.I.] – mond Rezeda úr, aki mindig szeretett valamely egzotikus bőkot mondani, ha Rex kisasszonnyal beszélt.” A kaján olvasó számára oldalvágás egzotikusnak minősíteni a Monarchia-szerte ismert, leleplező és botrányokat okozó újságot. A józannak, öntudatosnak mutakozó Rex kisasszony beszédéből viszont az tetszik ki, hogy távoli országok múltjának és jelenének íróit szervezi be életébe, hétköznapjainak világába, mint aki tőlük és általuk kapná életének ritmusát: „Volt egy amerikai barátom, Mark Twain, aki mindig felvidített, akármilyen szomorú voltam. Voltak angol barátaim, persze a Király-Shakespeare is, akik az életem óráit egyenletessé, jó hangulatúvá, megnyugtatóvá tették, így Dickens és Thackeray, költők. S ugyanakkor a múlt idők férfait Walter Scottból mintáztam meg magamnak; a francia irodalomból válogatás még tarkább: Lesage, Ponson du Terrail, Balzac (a popularitás irodalma nem válik el a kánon alkotóiétól).” Egyfelől tehát a férfijogú társadalom ellenében a maga szuverenitását elismertető tanítónő, másfelől az a személy, aki könyvtárának kedvelt szerzőire hivatkozva rendezné el életét.

Néhány további változatra is érdemes rátekintenünk, mint játszsa egybe az elbeszélő az „életet” az „irodalom”-mal: „»Azt hiszem, hogy az én dolgom a kényelmedről gondoskodni, apám, ha már megengeded, hogy veled lakjam« – mond Ilonka, mint valamely régi regénybeli hősnő, aki még nem tud eligazodni az életben”. Más típusú cinkosság: „Alvinczi Eduárd mint ezt már a figyelmes olvasók az előző fejezetekből is sejtették: mérhetetlenül unatkozott Kürtön, a pusztai kastélyban, a hóborította tájon.” Megint más változat: „Szilveszter cédulácskája olyan volt, mint a regényíróké szokott lenni: csak a számok voltak bizonyossággal elolvashatók.” Rezeda Kázmér szájába adva meglehetősen meglepő megnyilatkozás: „Alvinczi úr nem olyan rosszindu-

¹⁴ Vö. tőlem, 12. sz. jegyzetben i. m.

latú beteg, mint annak a norvég színdarabnak a hőse, aki mindjárt az égboltozaton »függő napot kívánná« édesanyjától, mint erről valaha olvastam.” (Nem nehéz ráismerni Ibsen *Kísértetek* című színművének záró mondatára: „Anyám, a napot akarom... a napot...”) A szellemi sötétségbe süllyedt fiú szavaival teljesedik be az apának a színmű előtti korszakból származó vétkei következtében beállott sorsa. Ugyanakkor nem kívánok vitát nyitni Krúdy olvasottságának, irodalmi műveltségének¹⁵ minéműségéről, annyit jegyeznek csupán meg, hogy a műveletlenségét feltételező nézetek túlzottak, természetesen olvasottságát sem túl-, sem alábecsülni nem célszerű. A korszak tendenciáival kapcsolatban hírlapokban – is – tájékozódhatott, Freudról és a pszichoanalízisről, mely nemcsak a *Purgatóriumban* kerül szóba, publicisztikájában emlékezik főleg meg, Ferenczi Sándor információi alapján, ebben a regényben Rezeda Kázmér közlései az ideggyógyintézeti tapasztalatokról az író személyes élményei is lehetnek. Akár régebbi szerzők (például Jókai) juthatnak eszünkbe, ha a fejezetcímekre téved a tekintet, ugyanis a betűvel kiírt sorszámozás után kurtán összegzi a fejezetben történet lényegét, olykor kérdő mondatban. (Mi történt a Széchenyi palotában?), olykor sejtelmesebben hangulati jelzésként (Kürtön mindig fúj a szél), sokszor *amely(ben)* kötőszóval a fejezetet jellemző mellékmondat, a cselekményre utalva (amelyben egy kis rendőrségi história is előfordul), vagy éppen a regényiséget az előtérbe állítva (amelyben a regényhősök felvonulnak). Az utolsó előtti fejezet címével oly módon jelződik a közelgő vég, egyben az idő visszafordíthatatlan múlása, hogy a kurta bejelentés, a tőmondat egyszerre érzékelteti a történet lezárultát és e lezárulás körülményeit, ti. hol fejeződik be a mű: A paripák megvénülnek; hogy aztán az utolsó fejezet vitathatatlanra tegye: Alvinczi utolsó versenye. Ekképpen a fejezetcímekből mintegy szinopszis szerkeszthető, ennek előzményeként a tárcaregények érdeklődést fölkeltő eszközt regisztrálhatjuk. Jókai regényírásának néhány darabja kikerülhetetlen éter. Persze, elterjedt a paratextusnak ez a látványos előtérbe kerülése, az olvasó rá van kényszerítve tudomásulvételére, hiszen a fejezet élén áll, hogy nem szükséges mindenáron Jókai-hatásra gyanakodnunk, pusztán Krúdy Jókai-olvasásának intenzitására utaltam. Vagy esetleg azt feltételezhetnénk, hogy Alvinczi utolsó esztendejének regényébe belekomponálódik a XIX. század némely regényének sajátja, amely az olvasó jóindulatának-érdeklődésének megnyerését célozza meg. Kiváltképpen a vers- és a nótaidézetek kínálják meg a megfajtott járó örömmel az olvasót, az ismeretlen vagy ismerős szöveg megjelenése a fejezetben beavatja az olvasót a történésekbe, melyeknek „kulcsmondatként” funkcionáló sorait már várta. Ugyanígy készíti elő a sokfelé kanyargó, anekdotaelemekkel gazdagított fordulatokat „A kékszalag

¹⁵ Uo., Szabó Ede, i. m.

hósei visszatérnek” cím. Mindezt egy Alvinczi szerkesztette album lapozgatása készíti elő, megidézvén a „lósport”, a lótenyésztés, a lóversenyek múltját, azokat, akik e téren szerepet vállaltak, de a lóidomárokat és a hölgyeket is, sőt, a futtatott lovak is helyet kapnak az albumban. Történet(ek) a történetben: hirdeti az albumot lapozgató, ismertető Alvinczi összegzése pályája külső, de belsővé váló közegéről, *A kékszalag hósei* cím egymás mellé rendeli a tenyésztőket, a futtatókat, az idomárokat, a zsokékat és a lovat. Valamennyien visszatérnek az album révén, így indulhat Alvinczi utolsó versenyére. Csakhogy a paratextusok között sem teljesen egyértelmű a kapcsolat. A regény címének (*A kékszalag hóse*) egyes száma félreérthetetlen utalásnak tetszik, a címet követő lapokon Alvinczi Eduárd főszereplésével zajlik majd a történések sora, s ezt erősíti az első és az utolsó mondat élet-halál „játéka”: „A Bécsi Derby szombatja volt, amikor a tizenkilencedik századbéli hagyomány szerint, a legszebb június van Bécs városában. (...) Alvinczi Eduárd a Károly főhercegről (Erzherzog Karl) nevezett bécsi fogadóban az első emeletet az összes vendégszobáival és inasszobáival kibérelte, meghívott vendégei részére, mert a Derbyre, a lófuttatásra nem csupán egy délutánra szokás vendégeket hívni, hanem legalábbis néhány hétre, amíg a bécsi «Derby-idény» tart.” Ne merüljünk bele a megannyi lényegesnek tetsző, máshonnan szintén jóismerős információba, amely Alvinczi Traktárovics elnevezését ugyancsak értelmezi, inkább arra figyeljünk, hogy a címet követő első fejezetben kétségtelenné válik, miért Alvinczi megkülönböztető tulajdonsága, karaktere fogalmazódik „A kékszalag hóse” jelzős szerkezettel. Ezt erősíti (ex negativo) az utolsó fejezet regényzáró mondata: „– Azt hiszem, a versenyt megnyertük – mondta Rezeda úr, de már egy halotthoz szólott, aki lassan összeesett ültében.” S bár a végső szó Alvinczi kísérőjéé, Rezeda Kázméré, a regény Alvinczi halálának konstatálásával végződik. A regénybe Alvinczi egy rövid bekezdésnyi helyzetleírást követőleg lép be, a záró mondat lényegesen rövidebb, talán nem is az elbeszélő, hanem Rezeda állapítja meg Alvinczi kilépését immár valamennyi földi történetből. A lényegyet megismételve: az egyes számú cím a főszereplőt idézi meg, akinek közvetlen közelében és távolabbi helyszíneken más szereplőkkel fut végig a történések sora: a diadal – a visszavonulás (kivonulás a társasági-társadalmi életből) – a keserves számadás – majd a nem kevésbé diadallal kecsegtető visszatérés, melyre rácsap a halál. Persze Krúdy regényeiben az abszolútnak feltételezett főszereplő mellett, vele szemben, mögött és a külső cselekménykörben mellőzhetetlen mellékszereplők tűnnek fel,¹⁶ becsempészik saját életük fordulóit a „fő” történetbe, olykor egyenrangú alakokként ágálnak, hiszen nem bizonyosan csak a főszereplő valós vagy vélt intencióit hajtják végre; nem egyszer függetlenednek tőle, hogy sa-

¹⁶ A Krúdy-regények figurái gyakran szerepelnek ragadványneveiken. Alvinczi–Traktárovics mellett a száműzött szerb király Takova etc.

ját (regény)életüket élhessék. Ezt érzékeltetendő alakul át fejezetcímbe a so-
káiig egyértelműnek vélhető utalás, és a főszereplőt mintegy helyettesítendő
találunk rá az eufemisztikus (már említett) fejezetcímre: „A paripák megvé-
nülnek”: „...amelyben a regényhősök felvonulnak”; „A kékszalag hősei visz-
szatérnek”. Itt jegyzem meg, hogy az elsőnek említett fejezetben Alvinczi úr
tartja cím- és főszereplői státusát, az ő szavaival kezdődik („– Nem jó, ha az
embernek nincsenek ellenségei”), aztán egy részletesebben elbeszélte anekdo-
tát kapunk, ám itt az hangsúlyozódik, és emiatt épülhet be a történetek közé,
hogy az anekdota-hős nem más, mint Alvinczi úr „egy falusi bíró ismerőse
Komárom vármegyében”. Csak ezután – elválasztva – tehető föl a kérdés,
amely Regényi úr foglalatosságainak ecsetelésére tér rá, újabb elválasztás,
immár Szilveszter tűnik föl. Alvinczi úr természetesen nem része két ismer-
őse tevékenységének, még akkor sem, ha Regényi az ő megbízása szerint
üggyködik. „A paripák megvénnülnek” a kapott terjedelmet felosztja a fő- és az
őt segítő két szereplő között, jelezve, hogy ugyan aligha tagadható a hierar-
chiában elfoglalt pozíció okozta különbözőzés, a regényben elfoglalt hely azon-
ban „demokratikusabb”-an gondolja el mindezt. „A regényhősök felvonul-
nak” fejezetben több ízben emlegetik Alvinczi urat és viselt dolgait, de Al-
vinczi, maga nem jelenik meg, olyan epizódok elbeszélésére kerül sor, ame-
lyek ugyan nem függetleníthetők viselt dolgaitól, de hogy róluk beszéljenek,
ehhez nem szükséges a jelenléte. Ennek következtében megkockáztatható,
vajon nem tartozik a „regényhősök” közé? Jóllehet olyannyira a regényírás
áll a központban, hogy még szereplő is rendelkezik a Regényi névvel. A mű-
ben azonban megkülönböztethető a regényhős a kékszalag hősetől, aki több,
mint a regényt benépesítő, olykor éppen csak megemlített, de cselekvéshez
nem juttatott szereplői tömeg. A többes számban emlegetett „kékszalag hő-
sei”-be sem sorolható probléma nélkül, hiszen ő egyes számban hőse saját
(regény)történetének, míg a többiek, a még oly fontos Ilona, Rex kisasszony,
a kétes egzisztenciájú Frigyes (az ellenség), Regényi és Szilveszter legfőljebb
a többes szám közösséget egyesítő összességében juthat e címzéshez, amelyet
egyes számban Alvinczi kizárólag maga birtokol.

Csupán fejtegetéseim elfogadását szorgalmazva, erősítem egy máshon-
nan származó példával egy Krúdy-regény paratextusainak, a játékos cím-
adásnak hasonló esetét. Míg a Rezeda Kázmér főszereplésével és Alvinczi
úrnak mindössze egyetlen fejezetnyi jelenlétével bonyolódó regény címében
*Nagy kópé*¹⁷ olvashatunk, a tizedik, záró fejezet névelő hozzáadásával ismétli
meg a címet: „A nagy kópé”. A fejezet szövegében, egy párbeszéd során An-
tónia nevet közbe, „Te nagy kópé!” kijelentéssel fordulva Rezeda Kázmérhoz.
Az értelmező rejtvényt kap, töprenkedhet az alakváltozatokon, az elbeszélői
címadás versus szereplői megnyilatkozás eltérésén.

¹⁷ Krúdy Gyula *Összegyűjtött művei*, Regények 9, 7–114.

Az értelmezői törekvések ellenére még azt a sugalmazást sem tudom ki-zárni, hogy a Krúdy-regények kanyargós történetvezetése, a cselekmény sűrű megszakítása az elégikus, ironikus, romantizáló, elidegenítő leírások kedvéért már a címadás változat voltával megkezdődik. Az elbeszélés folyama látszólagos egyszerűségét elismerve, nem oly magától értetődően folyamatos, a regénybe iktatandó „világ” olyannyira sokrétű, a szereplői reakciók többnyire oly mértékben kiszámíthatatlanok, hogy az elbeszélő, nem egyszer zavarát palástolandó, előadásának „poeticitás”-ával, körmondatai stilisztikumával védekezik. A történések esetlegességéért, váratlan fordulataiért csak úgy tudja vállalni a felelősséget, ha költőiségével kápráztatja el olvasóit, hagyja, hogy beleveessenek a hosszú vagy több bekezdésnyi szóáramlásba.¹⁸ S ha a főszereplő(k) státusa (mint volt róla szó) nem kétséges, még az ő közvetlen, táji, szobabelsőnyi stb. környezete is beható tanulmányozást igényel. Az egyes és többes számok, a névelőnyi megkülönböztetések (Velszi herceg – A velszi herceg)¹⁹ jelentések, ahonnan vissza lehet következtetni meghatározó szituációkra, amelyek (regényünk esetében) az Alvinczi körül közvetlenül zajló jelenségeket tematizálják, illetőleg (némileg) eltávolítanak tőle. A vele valamilyen kapcsolatban lévő személyek lépnek be a történésekbe (az ő megbízásából), esetleg csak beszélnek róla, megvitatják érthetetlen vagy számukra meglepő húzásait. Alvinczi vitathatatlanul „hős” olyan értelemben, hogy címszereplője egy regénynek, amelyben a sok többi alak szintén kap kisebb-nagy szerepet, de az egyes szám a főszereplőnek van fenntartva, és ezzel többé-kevésbé a többiek tisztában vannak.

Ezekután nincs haszon nélkül, ha egy-két szövegrészletbe alaposabban beletekintünk, miközben egyetértve a főleg nyelvészek kezdeményezte stilisztikai, névtani, mondatszerkezeti elemzésekkel, annak nyomába eredünk, miképpen egyensúlyoz a Krúdy megalkotta elbeszélő emelkedettség és dezillúzió, érzelmesség (vigyázat: korántsem érzélgősség!) és kijózanítás, a

¹⁸ E (kis)regényből idézek egy bekezdésnyit mutatóba (uo., 14): „Eljöttek tehát a rózsaszínű és kék ruhák a budai utcák öreg háziköiből, s az ifjú fürge lábak ugyanazon nyomokba léptek a kopott kövezeten, az erdei avaron, a kanyargó gyalogúton, amelyet egykor a nagymamák hagytak hátra. A vak hegedűsök, lábatlan harmonikások, akik a keresztutaknál úgy helyezkednek el, mintha a várostól örök időkre kibérelték volna helyüket, ugyanazon nótákat vonták, amelyeket a majálisi fiatal nők anyáinak húztak, amikor azok először jártak májusban az erdőn. A szőke és barna kontyok, a hullámos hajak, a szívben repeső jókedvek, a pajkoskodó nyelvek, a játékos szemek, a bérálás tömjénillatát őrző fehér harisnyák, vállalkozó kis cipők, felhevült szalagok, pontosan illeszkedő harisnyakötők, álmok, szerelmek, ismeretségek, találkák és rügyező vágyak eljöttek Fácán ódon udvarára, végigjárták a bolthajtásos folyosókat, felszaladtak a ropogó lépcsőkön, belenéztek a kopott aranyozású tükrökbe, amelyekben régi dámák arcai rejtőznek, mint a folyam mélyében az eldobott gyűrűk, amulettek.”

¹⁹ Kemény Gábor: *Krúdy impresszionizmusának kérdéséhez*; Pethő József: *Szeccsesszió és biedermeier Krúdy novelláiban*; Dobos István: *Az alakzatok kettős olvashatósága. Krúdy Szindbád története*, In *Születésnap kalandok*, 2–40, 41–50, 57–90.

mai irodalmi gondolkodásra utalva: nosztalgia és ironia között; hogyan állít és von vissza, emeli föl és ejti le mondatait; miképpen él az írásjelek adta, nála különleges jelentőségre szert tevő lehetőségekkel, amelyekkel összefűzi az egymáshoz tartozókat és egymáshoz nem tartozókat, párhuzamos állításokat és azok módosulásait,²⁰ távoli és közeli jelenségeket/jelenéseket egymásra, egymásba, egymás mellé építve, egyben az építménynek egyszerre tartósságát és ingatagságát érzékeltetve.

„Ugyanilyen értelemben töltötték nyárelői napjaikat azok a mohos, esztendőről esztendőre mélyebbre süllyedő kerti padok, amelyek az öregemberek módjára kisebb termetűek lettek, amíg a fiatalság felnövekedett körülöttek. Ezek a vén padok már régen elszoktak attól, hogy bárki is észrevegye őket azok között, akiknek a kertben dolguk volt. Megindító magányban éldegélték át az évszakot. Míg ebben a másokéban a kertben bolyongó színes napernyők észrevették őket, és stációt tartottak a múlt időkről mesélgető pihenő helyeknél.

Vajon megértették-e az ifjú hölgyek azoknak a régi dámáknak a történetét, akik a kerti padocskákon csalódottan üldögéltek, és hiúságukat már csak úgy tudták dédelgetni, hogy nem panaszkodtak lelki és testi fájdalmaikról, hanem egymagukban szenvedték el a megöregedés időit? Nem valószínű, hogy az ifjú hölgyek komolyan szívükre vették volna az egykori dámák panaszait, mert hiszen a fiatalság egy percig sem hiszi, hogy valaha komolyan megöregszik, és fájdalmas változásokon eshetik át!”

A nyomatékostól felkiáltójellel véget érő részlet végülis kiról-miről szól? A „mohos padok”-ról-e, netán az egykor rajtuk üldögélő, az öregedés fájdalmas változásának kitett dámákról? Melyik szólam erőteljesebb: a múlttól tanúskodóé, a jelen állapotát panaszlóé? Miért hallgatnak bele az ifjú hölgyek a dámáknak a padok tolmácsolta történeteibe? És egyáltalában: miféle történet az, amelyben nem éltek, hanem éldegéltek, nem mesélő, hanem mesélgető pihenő helyekről van szó, a padokon (vagy padocskákon? Kinek pad, kinek padocská?) nem ülnek, hanem üldögéltek; vegyük már észre, rímeléssel fűzi össze az elbeszélő (éldegéltek–üldögéltek–dédelgetni); pad és öregember közös sorsát regélné el az elbeszélő? Honnan üzennek a régi dámák, üzennek-e, vagy az ifjú dámák pillanatnyi regényes hangulatukban képzelik

²⁰ Egy bekezdésnyi példa egy abszolút epizód szereplő gondolatairól az elbeszélő tolmácsolásában: „Bodnár, a régi komornyik ámultan állott a szoba közepén a szokásos fehér szalvétával, amellyel az utazóládát akarta leteríteni. Mit gondol magában egy ilyen régi inas, aki gazdája szokásait sokkal inkább tiszteletben tartja, mint a törvény paragrafusait? Mindenesetre nagyobb tisztelettel nézett a kisasszonyra Bodnár, mint akár Cleminson zsokéra, aki »egy orrhossznyi előnnyel« egyszer megnyerte gazdájának a Szent István díjat... Bodnár véleménye szerint Cleminson volt a legnagyobb ember a világon gazdáján kívül. De most komornyik-fantáziájában olyan helyre tette a kisasszony alakját, ahová a csodatévő szenteket szokás helyezni.” (Néhány lappal előbb ugyanígy éli bele magát az elbeszélő Alvinczi gondolataiba-helyzetébe, a *mintha* kezdetű mellékmondatba rejtve romló egészségét.)

a padokra-padocskákra a múlt szereplőit? A jelen és a múlt idő- és térvizonyai mint érintkeznek? (vagy csak érintkezgetnek?). Hogy ez idő- és térvizonyok egy leírás szerkezetévé tömörüljenek, melyekben a megszemélyesítésnek éppen olyan szerep jut, mint a helyettesítésnek, az idő kijelölésének (az *amíg-míg* ismétlődése révén) hasonló a jelentése, mint előbb a jelzőkének, majd a jelzők mellőzésének: a padok mohos, vén minősítése állapotokra utal, hangulatiságuk a *megindító magány* jelzős szerkezettel kap nyelvi formát, ezzel szemben a napernyők színesek, felbukkan a két ifjú hölgy, a tárgy segítségével lesznek felismerhetővé. A második bekezdésben az elbeszélő már takarékoskodik a jelzőkkel, *ifjú hölgyek-régi dámák* a múlt és jelen szembeállításához szükséges, új információval már aligha kecsegtet, a többi jelző (testi és lelki fájdalomról olvashatunk, az egykori dámák valójában a régi dámák ismétlésének hat, s a fájdalmas változás az elbeszélő részvétét van hivatva kifejezni) nem hoz semmi különlegeset az előadásba, szinte magától értetődő, a régi és új között (senkitől sem vitatott, nem vitatható) különbség erősítésére szolgál. Mégis felkiáltójel vet (határozottan) véget a bekezdésnek, a következő már Rezeda úrral kezdődik, más gondolati körbe érünk, a kertben sétálgató két kisasszony lép olyan téridőbe, amely a múlt és a jelen között elterülő mezsgyén lelhető, önnön jelenükből fordulnak a kerti múlt irányába, hogy látható és érzékelhető tárgyi és odaképzelt emberi jelenlét megfelelőit idézzék meg, oly közletről, hogy szemügyre vehessék az „esztendőről esztendőre mélyebbre süllyedés” stációit, de oly távolságból, mely lehetetlenné teszi a nosztalgiára csábító érzelmek eluralkodását. Az ifjú hölgyek a padok közvetítette „történet”-et annak veszik, ami: mesélgetésnek, amelyet talán érdemes meghallgatni, talán nem érdemes „komolyan”, szívügyre venni. Pillanatnyi nosztalgia, erre rácsapó kijózanodás, meghallgatás és továbblépés, régi és új, egykori dámák és mai fiatalság.

Az előző hangvételtől eltérő előadást idézve, mert tárgyban, előadásban az időviszonyt teljesen mellőzve, folytatom az alábbi részlettel:

„Igaz, hogy itt a mezőn nem gondoskodhatott részükre százesztendő fákrol, amelyeknek árnyékában hűsölni lehetett volna, sem kék hegykoszorúról, amelyet olyan jó messziről elnézegetni még azoknak az idősebb uraknak is, akik a hagyomány szerint mindig együtt járták a bérceket a zergevadászaton Ferenc Józseffel, még vadvizeket, nádasokat, tiroli betyárcsárdákat sem varázsolhatott a föld színére azoknak az alföldi uraknak a kedvéért, akik a romantikát nem tudják másképpen elképzelni, mint vízimadárral és szünyoggal – de amit emberi művészettel meg lehetett oldani a vendégek kényelmére, azt Alvinczi úr megtette.”

(A következő bekezdésben részletezi az elbeszélő, miféle „művészet” munkálkodik a vendégek komfortzónáját sokoldalúan biztosítandó, ennek leírásakor elszabadul az ideértendő művészet képzelete, mivel olyan táji környezet formálódik a vendégek számára, amely meglepő voltával nem az

előző bekezdés negatívumait egyenlíti ki, hanem új minőségű pozitívumokkal biztosítja, hogy a vendégek jólléte ne szenvedjen kárt. Ám vissza a fejezetten belül új részt indító bekezdésünkhöz.)

Az idézet közepébe tekintve nyilván nem akármilyen feltűnést keltő megjegyzésbe van burkolva az elbeszélő ironizálása, a romantika körében nemcsak vízimadarakat, hanem szúnyogokat is emleget, amelyek bizonyára csekély mennyiségű regényesítő eszközzel rendelkeznek. Ami körbefonja az alföldi urak romantika-elképzelésén gúnyolódó (ironizáló?) elbeszélő mondatait, ama bizonyos „elégiai hangulat”, hangulatfestés, melyet Horváth János állapított meg Berzsényi Dániel egy verscsoportját bemutatva.²¹ Rendkívül érzékletesen szól az elbeszélő arról, ami nincs, ami nem volt megvalósítható, előadása úgy színes és átlelkesített, hogy megjeleníti (mivel tagadja), amit talán igényelnének, de létrehozhatatlan, mert kívül esik ama „művészet” hatókörén, amellyel Alvinczi úr rendelkezik. Ezáltal a művészet megfosztódik közkeletű használatától, kevesebb lesz annál, ami van, csak éppen másutt, és ami éppen ezért ide nem varázsolható. Az idő legfeljebb egy mellékmondatba szorulhat, ami akkor történt, messze nem bizonyos, hiszen ki szavatolhatott a hagyományért (azt sem tudjuk, ki jogosult ennek tolmácsolására). A megidézett jelenet, az együtt-vadászás az uralkodóval nem kap erősebb kontúrokat, marad általánosságban, nincs szerepük Alvinczi vendégváró igyekezetében, az ünnepély tervezésében, csupán az elbeszélő veti közbe, mint a meg nem valósítható és a megvalósítható között alakuló jelenések távolról ideidézhető szereplőinek (akik nem „valóságos” figurái a történeteknek) árnyait. A „hagyomány szerint” kerülése az állásfoglalásnak, hogy megtörtént-e valaha, ami két mondat közé szorult, szinte mellékes (mert ki tudja, mennyire „valóságos”) eseményként ködlik föl.

Ezekután következnek egy 23 soros mondat, mely nem viszi előbbre a történeteket, és a kettős város leírását sem szolgálja, ellenben az elbeszélő történetmondását meghatározó hangulatiságnak eminens példája. A pest-budai, majd budapesti majálisok résztvevőiről van szó, ezen a leíráson áttetszik Pest és Buda lakosságának megannyi különbözősége, Alvinczi úr budai megtelepedésének háttéranyagához szolgáltatva adalékokat. Félreértés ne essék: amikről az elbeszélő informálni fog, nem Alvinczi és közvetlen környezete jobb megismeréséhez szükséges, sőt, meg lehet kockáztatni, attól teljesen független. Mégsem fölösleges, részint egy távoli kontextust segít felvázolni (a pesti és a budai – átlag – mentalitás eltéréseit körvonalazva), részint Rezeda Kázmér alakváltozásait törekszik megvilágítani, nagy valószínűséggel leginkább a regényben érvényesülő elbeszélői beszédmód, mondatfűzés kap lehetőséget a kibontakozásra:

²¹ Horváth János: *Berzsényi*, In *Uő: Tanulmányok*. Akadémiai, Budapest, 1956, 145.

„Aki a Gellérthegyi búcsún megfázott, aki a hegyek közé való kirándulását egy barlangban vagy egy csószházban töltötte az égiháború miatt, aki a szerelem vagy az erdő útvesztőiben, sűrűségeiben kétségbeeséseiben annyira eltévedt a Zugligetben, hogy nem segíthetett másképpen helyzetén, mint-hogy felkötötte magát a Normafára, vagy a svábhegyi kápolnában megesküdött a nyakán maradt kisasszonnyal, az rendszerint született pesti ember volt (vagy legalábbis Pestről származott családja Budára), mert a budai hegyvidék bennszülöttei sohase mentek el hazulról kellő ruházati felszerelések nélkül a gellérthegyi búcsúra; s tavaszi időjárás változatosságát, meglepetését a légsúlymérőn kívül önmaguk érzéseiben is tapasztalhatták; a szerelem terén pedig elég arra hivatkozni, hogy valódi budai ember sohase járt erdei kirándulásra hölgyével, ellenben, ha női léptek lengedezésével szándékozott harmóniába hozni saját lépéseit: a budai korzón végzett sétagyakorlatot, ablakok alatt promenádózott, vagy városszabályozáson gondolkodott, mielőtt halálosan beleszeretett volna például a Tabán régen halálraítélt házikóiba és a házikóban lakó hölgyekbe.”

(Még e bekezdésbe sorolódik egy kiegészítő összetett mondat, amely tónusát tekintve folytatásnak tekinthető: „Budára a pestiek jártak májusban jóvátehetetlen bolondságaikat véghezvinni: kirándulás, kocsmázás, andalgó séta vagy színházlátogatás ürügye alatt.”)

E kiegészítésnek gondolt mondatot éppen úgy jellemzi a különféle érzelmi „szintek” nivellálása, az eltérő magatartást igénylő cselekvések egymás mellé rendelése, valamint a szívesen használt írásjelekben rejlő lehetőségek (kettőspont, a hosszú mondatban pontosvessző) kihasználása. Némi rosszindulattal felrható volna, hogy a tőlem zárójelbe tett mondat akár egy vesszővel, akár egy pontosvesszővel hozzáfűzhető volna a hosszú mondathoz, és akkor a sorok száma 26-ra emelkedne; de az is, hogy az idézett hosszúmondat pontokkal tagolható volna. A pontosvesszőnek jól megtervezett helye van ugyan, de a mondat értelme nemigen változna, amennyiben a széttagolást választotta volna az elbeszélő. Legalábbis egy szigorúbb és „racionálisabb” gondolkodástól efféle megjegyzés sem állna távol. Csakhogy éppen ennek oldására törekszik az elbeszélő. Úgy tesz, illetőleg azt akarja elhítenni, hogy a pesti és a budai „ember” alapvetően más beállítottságú: azt innen nem tudhatjuk meg, hogy a budai miként viselkedik Pesten, azt azonban igen, hogy a pesti miként viselkedik Budán. A „jóvátehetetlen bolondság”-okat a pesti követi el, amint budai kalandtúrára vállalkozik, ennek végzetes következményei lehetnek: mármint az öngyilkosság, melyet viszonylag kedélyesen fog föl az elbeszélő, vagy a házasság (mely semmiképpen nem szerelmi, inkább kényszeres), így az elbeszélő sajnálkozással vegyes ironizálással él. Jellemző, hogy nem azonnal tér rá az elbeszélő mondandója kifejtésére, nekikészülődik, mellékmondattal indít, ezt megismétli, részletezi a körülmé-

nyeket, és csak aztán vág bele a lényeginek szánt közlésbe, melyre kettősponttal, majd egy zárójelbe tett, megszorító mondattal figyelmeztet, mindezt azért, hogy semmi ne vesszen el, ami a megnevezést, leírást érthetővé teszi. Sem látszólag, sem „valóságosan” semmi rendkívülről nincs szó, pusztán a pesti ember kilépéséről a maga világából, magatartásával eltévedni látszik. Míg a budai jól ismeri a maga (táji) környezetét, felkészül a lehetőségekre, ezért jobban (és óvatosabban) kezeli, ami történik. S bár a szerelem nem kerüli el sem a pesti, sem a budai „embert”, a pesti számára csupán rossz választásra telik, pontosabban: a választási lehetőségek egyike sem jó, míg a budai már korábban megépíthette a maga védekezési mechanizmusát, mely egy körmönfontan jelzett idillt vetít az olvasó elé, vagy kitérést a (nem kívánt?) szerelem veszélyei elől. Főleg a budai „ember” „ellen”-lépéseit érzékelte van elemében az elbeszélő, meglehetősen tudatossággal tekint el az egyszerű közléstől a körülírás kedvéért, lemond a célra törő fogalmazásról, hogy láthatóvá tegye a maga kívülállását, a pontosságra törekvésnek kifordítását. A közös séta ekképpen aposztrofálódik egy fentebb stílt imitáló mondattal (női léptek lengedezéseivel szándékozott harmóniába hozni a saját lépteit), majd kissé eltérülő igyekezetről ad számot, mivel a nem különösen érdekes, szinte köznapi cselekvésnek nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint amennyit talán megérdemelne: a budai korzón végzett sétagyakorlat említésével. Az persze már az iróniába forduló előadás sajátja, hogy az ablak alatt promenádolás (a promenádra eszerint nem a budai korzón kerül sor, így nem nyílik kilátás a közösen meglátogatott promenádkoncertekre), majd csattanóként a városszabályozáson gondolkodás eshetősége merül föl, alternatívaként, semmiképpen nem kevésbé értékes vagy általában alacsonyabb rendű foglalatosságként. Ilyenmódon elmondható, az elbeszélő egyként ironizál a tévedező pesti, valamint a magabiztosan óvatos budai „ember”-rel, igaz, hogy másként. Az sem rejthető el, hogy ez a bekezdés megakasztó funkcióval is rendelkezik, az elbeszélő egy távoli kontextus fölrajzolásával tart szünetet a történesek között, nem csillogtat előadói „bravúrok”-at, ellenben demonstrálja, miféle (a nyomtatás során kitetsző) eszközök állnak rendelkezésére, amelyekkel szabadon kíván élni. A szókincs majdnem a beszélt nyelvé, a vihar helyett használt égiháború, a szerelem és az erdő összevonása az útvesztő segítségével sem árulkodik arról, hogy közlője a nyelv művésze lenne, és a kellő ruházati felszerelések említése inkább az ironia felé hajlítja az előadást, mint ahogy a budai vidék bennszülöttei kifejezéssel sem messzi földrészek lakóira kíván emlékeztetni, persze a lehetséges asszociáció révén az írás humorral teli potenciálja bukkan ki. Nem kevésbé ennek szolgálatába kényszerül a bekezdés zárása: a Tabán halálraítelt házikói és a házikóban lakó (meg nem nevezett korosztályba tartozó) hölgyek²² egyként a halálos

²² Találgatok, vajon a már reformkorban emlegetett tabáni hölgyekre céloz-e az elbeszélő, akikkel viszonylag gyakran látogattak még a pesti szellemi élet képviselői is?

szerellem tárgyai. A Tabán iránt érzett nosztalgia fordul itt visszájára; nem tartom elképzelhetetlennek azt a feltételezést, miszerint az elbeszélő a neki sűgő(?) szerzőnek elégikus-érzelmes beszéde után teszi ki a maga kijózanító (?) kérdőjeleit. Talán ennyiből is látható (összeolvasva a korábban leírtakkal), hogy ez a hosszúmondat aligha hasonlítható modalitásában, lendületes felsorolásaiban, halmozásában másutt található társaihoz, azoknál célratörőbb, józanabb és némileg egyszerűbb is, mégis sokféle húrt pendít meg, a tárgy-szerűsége kezdve, önnön tárgyiasságát megkérdőjelező, ironizáltabb beszédig, az említett körülírás által lehetővé váló humoros tónusig, egészen pedig visszatérít ahhoz a modorhoz (anélkül, hogy modoros lenne), amit általában Krúdy Gyula hosszúmondatainak szokott az elemzés tulajdonítani. A pontosvessző és a kettőspont figyelmeztet, az egyik az inkább látszólagos, mint valóságos ellentétre, noha valóban ellentét fogalmazódik meg, a másik még jobban segíti az elbeszélőt abban, hogy ne nivellálja az ellentéteket, de ne is egyenlítse ki, ne élezze nagyobb méretűvé, mint amilyenek maga feltételezi, ezáltal nem veszélyezteti azt a nyugodt magatartást, amely szükségesnek (?) bizonyul ahhoz, hogy a pesti-budai ember különbözéseit szemléltesse. Az utolsó mondatban egy városrész veszélyeztetettségéről nyilatkozik oly visszafogottsággal, hogy lehetségessé váljon a nyugodt átmenet, hogy azután a történések a maguk természetességével (?) folytatódhassanak.

Krúdy Gyula regényszerkesztésének tudatosságára vall, hogy *A kékszalag hőse* zárásában lemond prózája „költőiség”-éről, a „gordonkázás”-nak a leg-halványabb nyomát sem lelhetjük, e zárást előkészítendő sem tartóztatja meg magát az elbeszélő, ráolvasásszerűen halmozza az igéket („a szíve úgy kalimpált, szédült, tántorgott, mint egy elszabadult harang a szélben” – az abszurdig hatóan kegyetlen a beszéd), majd némi iróniát is megenged magának: „Talán egy jó káromkodás segítene a fulladozásain. De a Monarchia egyik legelőkelőbb nézőterén nem illik káromkodni.” Még egy jelenetre telik: a lóversenyen fogadni illik, Alvinczi sosem elégedett meg a néző passzív szerepével, fogadásai hol meglepték a közönséget, a szintén játszókat, hol megdöbentették, hol kíváncsivá tették, miféle szándékot, információt, beavatottságot igyekeznek eltitkolni. Bármennyire kapkod a levegő után Alvinczi, bármennyire az összeesés szélén van, végig akarja játszani, amiért halálos betegen is kijött a lóversenypályára. Akad is bőven bámulója, ki-ki érdekei szerint veszi tudomásul a nagy játékos megjelenését. Alvinczi pedig rendelkezik, mint mindig: „Hogy légolja »Vabanque-«ot a mai versenyében, Horner?” Mérlegelven a választ, így rendelkezik: „Ha kettővel légolja, akkor kétezerrel magánál és ezerrel minden társánál” – felelt Alvinczi.” A beavatottak számára teljesen érthetőek Alvinczi szavai, csupán a kívülálló (efféle nem látogat ki Derbyre, s ha kilátogat, és nem fogad, az esemény érdeklí, de ilyenből kevés akad) nem érti sem az igét (legen: rak, helyez, rátesz), sem a számokat.

Az elbeszélő azonban nem kívülről, Alvinczi életének (és halálának) krónikásaként csak a látottakra-hallottakra szorítkozik, magyarázatot nem fűz a tényekre csupasztott közlésekhez: „Alvinczi úr száján több emberi hang nem jött ki ebben az életben”. Amint fogyóban a főhős élete, akképpen rövidülnek a bekezdések, a lóverseny színes forgataga elveszíti jelentőségét. Pusztán egyetlen alakra irányul az elbeszélői tekintet, annak másodperceiről kell számot adnia. „Halotti sápadtság ereszkedett arcára, amint az árnyékos padon gubbasztott, és csak valamely belső indulat rázta meg néha szemöldökét, homlokráncát, de szája zárva maradt.” A látható jelenség leírására összpontosít, amit egy külső szemlélő is meg tud figyelni, legföljebb a *gubbasztott* rí ki a mondatból, pontos jelölésként, mely a hajdan tartásos, elegáns, arisztokratikus megjelenésű férfi testi összeomlására enged következtetni, életjelet már csak teste reflexeinek alig működő mechanizmusa adhat. A továbbiakban az elbeszélő tekintete a versenypályát méri föl, hiszen a fogadás tárgyai ott futnak, függetlenül a nézőtérén izguló, báméskodó, lelkesedő, rettegő, reménykedő, hangerejével részt vevő közönségtől. Az elbeszélő mindössze ennyit mond: „Csengettek, kiáltottak, futamodtak, a korlátnál lovak nyargaltak, színes ruhájú lovasokkal...” Visszalapozva a második fejezetre („amelyben megtudjuk, hogy az Alvincziak valóban lóháton jöttek Magyarországra”) figyelmesek lehetünk egy, az első olvasáskor talán nem eléggé tudomásul vett információra: „a véletlen adta Alvinczi úrnak, amint kezdődő szívbajával és meglehetősen izgalmában a Károly főherceggel való beszélgetés után éppen erre a helyre került, hogy látócsövét használható állapotba hozza.” Nemigen lehet sejteni, hogy ez a kezdődő szívbaj mint irányítja Alvinczi életét az utolsó pillanatokig. Azt még kevésbé, hogy a terjedelmesebb és kevésbé terjedelmes bekezdések mint tömörülnek a végső jelenetre. A legkevésbé ama passzus bizonyult a jövő eseményeket megelőzőnek, mely a színekben gazdag elbeszélést a diadalmas Alvinczi köré szövi: „Nem a ló nyerte a versenyt, hanem Alvinczi. Nem a halálsápadt lovas árnyéka suhant el a céltábla előtt, mint egy másvilági fantom, hanem a testes, vállas, sárga-fekete arcú Alvinczi nyargalt ott ezüstszerű zubbonyban, piros színű sapkában.” A „halálsápadt” (!) zokéra is Alvinczit rálátó tömeg, az Alvinczi nevet visszhangzó publikum látomásszerűen szemléli a magyar főúr sikerét. A magyar résztvevők reakciója: „Úgy kísérték a magyarok, mint valami királyt, aki a magyar becsületet vágta ki az idegenben.” „Mi vagyunk a tromf!” „– Megint borsot tört a bécsiek orra alá Eduárd – vélekedett Hadik Sándor –”. A lapok pedig „megsürgönyözték, megtelefonozták, megírták (...), hogy a magyar Alvinczi Eduárd vágya teljesült, amikor pompás állapotban starthoz állított lovával megnyerte a bécsi Derbyt.” Mindehhez képest a befejezés első olvasásra szegényesnek tűnik. Csakhogy Krúdy Alvinczi életének utolsó – rövid – szakaszáról írt regényt, amelynek főhőse nem dicstelen, sem dicső halálával kell végződnie, mely korántsem egy középszerű figuráé, ám mérsékelt regényes,

nem köznapi halál („ágyban, párnák közt”, mint ahogy az a forrásokból kiolvasható), de a legkevésbé sem rendkívüli, nem váratlan, részint a szív rendellenes működése előre jelzi, részint a „halotti” jelző bizonyossá teszi, ami óhatatlanul bekövetkezik. Nem halálos ez a sápadtság, hanem halotti, csekély az eufemizmus, a „gubbasztott” megerősíti az elbeszélő benyomásait. A leginkább az beszédes, hogy eltűnik Alvinczi körül a tarka forgatag, a verseny és a nézőtér egy-egy igével ad hírt magáról, ez a hír azonban már nem juthat el Alvinczi hunyó tudatáig. A lóverseny színei mintha kifakultak volna, legfeljebb a zsokéék öltözetére történik kurta utalás. A bekezdést záró három pont jelezheti, hogy az elbeszélő e tárgyban kifogyott mondandójából; s ha esetleg nem fogyott volna ki, Alvinczi halála akasztotta meg elbeszélése folytatásában. A történetnek vége, Alvinczi halálával (idegondolva az első két fejezetet) nem pusztán egy történet, nem Alvinczi életének krónikája ért (visszavonhatatlanul) véget, hanem Alvinczival (Traktároviccsal) egy korszaknak ütött utolsó órája. Az öntudatos magyar Alvinczi életének utolsó – ismét emlékeztetek: rövid – periódusa Bécsben kezdődik, Bécsben fejeződik be, az első események színhelye a lóverseny, Alvinczi lova diadalának tere, az utolsóé nem kevésbé. Élet és halál – nem vitás – összetartozik, egymásból következik, a második fejezetben előlegezett történés egy regényidőnyi terjedelemmel véglegeseedik. Közben előkészül a búcsú, meg-megidéződik Ferenc József emléke, a regényben időnként feltűnő Károly főherceg Magyarország utolsó királya lesz, kinek majd el kell hagynia az ősöktől megörökölt trónt, az Osztrák–Magyar Monarchia Alvinczinak és az Alvinczi körül feltűnő uraknak, valamint kísérlőinek világa ugyancsak vissza-visszatér a regényben) lezárul. S ha a Krúdy-életmű egészéhez mérjük, állítható, hogy csöndesen, pátosztalanul, szinte törvényszerűen és visszavonhatatlanul. Az elbeszélő mintha kilépne a regényből, az utolsó mondatot átengedi Rezeda Kázmérnak, aki keveset látszik észrevenni a körülötte történekből. Megszólítja Alvinczit, akit elkísért utolsó útjára, amely e regényben természetesen a lóversenyre vezetett, kissé bizonytalanul közli, hiszen nem látszik ebben a jelenetben gyakorlott lóversenylátogatónak: „Azt hiszem, a versenyt megnyertük” – mondta Rezeda úr.” Nemigen merész feltételezés, hogy nem kizárólag Rezeda úr hite szerint. A történet kerekké vált, győzelemtől győzelemig ívelnek az események, köznapiiban: a kezdődő szívbajtól a betegség utolsó pillanataig, másképpen szólva: Bécstől Bécsig, amint említettem, a tartásos Alvinczitől addig, hogy ültében összeesett.

Amikor Krúdy ezt a regényt írta, már egy évtizednél régebben szétvált a „Birodalom” két fele, a kétfelé esett országból hatalmas területek jutottak alakuló államok prédájának (mely államok életképessége két ízben is erősen kétesnek bizonyult), mindazonáltal *A kékszalag hőse* e regényben igen kevésbé a megítélés tárgya, igaz, fölmentést sem kap. A regény egyszerre lóverseny-történet (ideértve e versengés allegorikus értelmezését), és nem az, hiszen a

kényszerű visszavonulás, a megannyi pótcselekvés (céllovőverseny),²³ a sokféle emlékezés, illetőleg az Alvinczi körül és mellette nyüzsgő szereplők saját történetei nem pusztán alacsonyabb szintű ismétlések (Alvinczi kártyázása másutt fogalmazódik regényes elbeszéléssé, itt mellékszereplő győztes kártyacsatájáról kapunk színes beszámolót, Rezeda Kázmér nem kevésbé keresi önmagát, értelmel létezése esélyeit, mint ahogy Alvinczi gondolatai is sokszor ekörül forognak). Ugyanakkor Alvinczi Iлона és Rex kisasszony törekvése (tanítónői oklevél) meglehetősen halványan jelzi nemcsak a női emancipáció kísérletét, hanem a szuverén személyiségek tervezte szuverén jövőt. *A kékszalag hőse*, mely a végesség tudatát tanúsítja, folytatja mindazt, amit a korábbi Krúdy-regényekből már ismernénk.²⁴ Mégsem halványabb vagy erőteljesebb újramondás, mivel az egyes részek, motívumok összeszerkesztése rendkívül gazdaságosságával vezeti végig a több szálon futó cselekményt, amely nem pusztán Alvinczi életére szorítkozik, a szükséges pillanatban azonban összetalálkozik, aminek találkoznia kell. A kontrasztos szerkesztés erőssége a regénynek, az elején joggal ünnepelhet Alvinczi, miként ünneplik mások is a diadalában. Visszatérését legföljebb kíváncsi rosszallás fogadja, mintha megjelenése zavart keltene a többek szerint nélküle is elbeszélhető/elbeszélendő történetben

S bár *A kékszalag hőset* befejezve sem nyugodott el Krúdy Gyula alkotókedve, sőt, az *Így éltünk 1914-ben* (Rezeda Kázmér szép élete)²⁵ még egyszer a befejezhetetlennek tetsző, mégis véget érő történetek regénybe szövését vállalta. Alvinczi Eduárd halálát követőleg semmi olyan följegyezni való nem

²³ Szemere Miklóst politikusként tartották számon kortársai, jöllehet hírnevét mint szerencsés kártyás és szerencsés lófuttató érte el, tízéves diplomáciai szolgálat után. Ez utóbbi Párizsba, Szentpétervárra és Rómába vezette, míg lóversenyeivel a leginkább Bécsben és Pesten halatott magáról. Kártyapartnerai között sem válogatott, a Monarchia arisztokráciájához ezen a réven is közel került. Politikai-nemzetmentő tervei, röpiratai hangzatosak voltak, de kevésbé sikeresek, politikusi ambícióival nem juthatott volna oda, ahová anyagi jellegű karrierjével. Szemere Miklós 1903-ban építtetett lövőházat Pusztaszentlőrincen, ahol aztán lóversenyeket rendeztek.

²⁴ A Krúdy tervezte kiadás ugyan a szereplőket és az eseményeket tekintve a kronológiát követi, de nem egészen következetesen. *A Nagy kópé* az 1910-es évek eleji és az 1921 eleji jeleneteket egymásra vetíti, előre- és visszatekintések egyébként is jellemzői Krúdy regényeinek. Időkezelése szintén jelzi az elmozdulást egy szigorúbban vett kronológiától. Az egymásutániságot gyakran váltja föl az egymásmellettiség.

²⁵ E „világi” jellemzéséhez jó szempontot kínál Márainak egy kevesebbet idézett naplójegyzete: „Krúdy, *Hét bagoly*. Nem ismertem. Remekmű, mint az *Asszonyások díja*. Első szavától az utolsóig átvezeti az olvasót egy világba, ahol a dermedten igaz valóság és a gúnyos, parodisztikus, travesztáló illúziók keverednek.” Márai Sándor: *A teljes napló 1970–1973*, sorozatszerk. Mészáros Tibor. Helikon, Budapest, 2015, 233. Krúdy egy nyilatkozata irodalmi kontextusáról árulkodik: „Szeretem a modern írókat is, de például egy Gogolt, egy Jacobsent, egy Jókait nem adnék oda senkiért. Lefeküdni az ágyba, és együtt utazni Csicsikov tarantásán... Grubbe Máriát elkísérni kalandozásaiban... Jókaival bejárni együtt a régi Magyarországot...” Szabó Ede, i. m. 203.

akadhatott, amely módosíthatta volna (ezúttal legyen szabad ekképpen nevezni) a Krúdy-Magyarország²⁶ prózai művekből összeszerkesztett tablóját. *A kékszalag hőse* nem szintézis, ehhez több minden hiányzik belőle, mivel főlegesen lett volna megismételni, ami korábban formához jutott, mégis öszszegzés olyan értelemben, hogy Alvinczi sorsában az őt körülölelő és részben általa meghatározott világ ér el végső stádiumába; Alvinczi halála: világának halála, melyhez hiába fordul Rezeda Kázmér, már csak halottal tudja közölni, hogy (lova) megnyerte a versenyt. *A kékszalag hőse* fölmutatja szinte mindazt, amit az előtte járó, a szerző által szoros egymásutánban láttató prózai alkotások részleteiben már kibontakoztattak. Nem egyszer az tetszik ki, hogy ez a regénysorozat (akár ciklusnak is fölfoghatnók) a Jókaitól Krúdyig ívelő korszakot gondolja olyan történelemnek, amely csak ebben a regényformában írható, ismer(tet)hető meg. Az efféle mondatok, mint például: „Kitől hallottad, hogy mit gondolok magamban, amikor lóversenyújságjaimat olvasom? – ismételte Alvinczi úr –, miután Ruzicska ódondász már amúgy is régen eltűnt a kályhalyukon és a kéményen át, mint tapintatos kereskedőemberhez illik, aki vevőinek csak a pénzét akarja elvenni, de titkaikat meghagyja nekik, csináljanak velük, amit akarnak” pontosan jelzik, merre tart a Krúdy-próza, amely egyszerre „valóságos” beszélgetésekből, elhallgatott személyes szereplői megnyilatkozásokból és nem utolsósorban álomszerűből, álom és létezés szétszalazhatatlanságából van összefűzve. Fejtegetni lehetne: miért árulkodó az alábbi zárójelbe tett passzus: „(Álom ez vagy valóság? – kérdezte

²⁶ Dolgozatomban nem hivatkoztam arra a szakirodalomra (Beczeczki Gábor, Baránszky-Jób László, Fábri Anna, Fülöp László, Czére Béla és mások könyveire, tanulmányaira), amelyeket Krúdy-könyvemben (12. sz. jegyzet) bőséggel idéztem, mivel ezúttal kevés érintkezési pontra leltem. Viszont hasznosítani tudtam Gintli Tibor újabb narratológiai dolgozatait: Gintli Tibor: *Alszik már, elnök úr?* Válogatott tanulmányok, 2013–2020. Ráció, Budapest, 2021, 67–73, 124–135, 136–145, 191–199. Gintli Tibor doktori értekezésében többek között bemutatja, mely írók, művek említése tanúskodik (*A vörös postakocsi* című regény alapján) Krúdy irodalmi ismereteiről: Gintli Tibor: „*Valaki van, aki nincs*”. Személyiségbeszélés és identitás Krúdy Gyula regényeiben. Akadémiai, Budapest, 2005, 42. A 21. sz. lábjegyzet felsorolása 23 költőt/írórt tartalmaz, a 22. sz. jegyzetben további kilenc mű szerzőjével találhatunk. Nem állítom, hogy például Bessenyei Györgytől Krúdy bármit is olvasott volna (más se nagyon, modern szövegkiadások hiányában), de tudott róla. Ez néhány más szerzőről is elmondható, de annyi megengedhető, hogy Krúdy nem volt teljesen tájékozatlan a magyar és a világirodalomban, írói életrajzokra, művekre hivatkozása olykor az iróniát, olykor az elbeszélés retorikáját erősíti. Impulzusokat kaptam Szauder József egy ma keveset emlegetett dolgozatából: *Krúdy-hősök*, In *Újhold* 3, 1948, 2, 80–89. „Krúdy hősei csak annyiban élnek, amennyiben emlékeznek önmagukra s másokra, valami régen elmúlt s tán sohasem létezett időre, amennyiben irodalmi élményeikhez fordulnak vissza egyre, s ezekből teremtik meg ködszerű, bizonytalan, mesehangulatú jellemüket.” (86). Igazán legvégül idézet Máraitól: „Krúdy: *A Kékszalag hőse*. Fáradtan kezdte írni, krajcárokért, napilapba, folytatásonként, két évvel halála előtt, amikor már nem volt olvasója, egzisztenciája, kiadója, nem volt semmije. De írás közben belemelegedett, és a közepén már a régi Krúdy szólal meg, öblös, dünnnyögő hangon, ravaszon és jókedvűen. A jó író nem tud fáradt lenni, ha olyasmit mesél, amit más nem mesélhet el, csak ő.” Márai Sándor: *A teljes napló 1967–1969*. Helikon, Budapest, 2014, 42.

magában a tipegő öregasszonyka, mert ilyen esetekben leginkább az asszonyoknak jut eszükbe a gondolkozás, amikor a férfiak elveszítik a fejüket.)” Nem vitatom, hogy regényünk elbeszélője pontos információkkal rendelkezik, ám néha be kell vallania, hogy nem tud(hat) mindent: „Alvinczi hangtalanul dörmögött magában. Nem lehetett tudni, hogy nevet vagy káromkodik.” Egy ízben Alvinczi Ilona beszéde után az olvasó felhatalmazást kap, hogy a feltételesbe játszott mondatot komolyan veszi-e vagy nem: „– mond Ilona térfásan, mintha valamely régi iskolai leckéjéből idézne el nem felejtett sorokat. –” S bár a gondolatjellel „mintha” szünet következne Ilonának apjával folytatott beszélgetésében, és elmélkedő átvezetéssel venné vissza rövid időre az elbeszélő a szót, ezért gondoskodik arról, hogy kizökkentse az olvasót magabiztosságából, és ama dilemma elé állítja, miszerint nem teljesen egyértelmű, ki beszél, az elbeszélő-e vagy Ilona. Mivel a nemességnek, illetőleg a főnemességnek életmódja került terítékre, és ez az Ilona körein túlmutató információkat igényel, így hát az elbeszélő kompetenciájának körébe tartozik, Ilona apjának meglepetéssel szolgál, a naivnak tetsző, a maga szűk világában élő leány olyan ismereteket árul el, nem utolsósorban a Monarchia országainak főnemességére vonatkozólag, hogy akár feltételezhetjük, az említett mondatok az ő szájából hangzottak el (noha ezt nem jelzi az elbeszélő. Azt azonban igen, hogy ezután Ilona ezt állítja: „...De a magyar arisztokrácia csak ennyiben követte az osztrák főnemességet, hogy példájára Bécsben ugyancsak palotát emeltek az Eszterházyak, Pálffyak, Károlyiak.”) Ezekután aligha meglepő, hogy Alvinczi Ilona nem egyszer a Krúdy-hős hangnemében szólal meg, a halmazásokkal, az összetett mondatokkal gazdag előadás neki is sajátja lesz. Egy rövidebb részlet: „– Atyám, én szeretném elfelejteni a bécsi éveket, az ottani betegségeket, magányokat, elhagyatottságot, mert nem tudnék többé megelégedett lenni a Széchenyi-palota Tristia kertjében, ahol annyi esztendeig csendben, nyugalomban, szinte alamuszi várakozásban kellett tartózkodnom...”

A kékszalag hősei a Monarchia lezáruló idejében kísérlik meg, hogy értelmessé, sőt, jelentékennyé kerekítsék ki a címszereplő körül forgó életüket. A „mintha” helyzete őket is kíséri, akár a címszereplőét, és a végső célbaérés, mely Alvinczinak és világának egyben halála, az ő történetüket (akár akarják, akár nem) befejezettnek minősíti.²⁷ A Monarchián túl már nem nyílik számukra sem idő, sem tér. Nem marad más hátra, mint belenyugodni abba, hogy Alvinczi Eduárd regényében feljegyzésre méltó szerepet kaptak.

²⁷ Krúdy „rosszérzését” az 1920-as évek (magyar) eseményei mélyítették el, akár hőse, Szindbád: Lemberg és Trieszt között volt otthon.

